

בדין קנין רכוב

ראשי הפרקים

א. מהלך הסוגיא והקושי בה

ב. ישוב א

ג. ישוב ב

ד. ישוב ג

ה. שיטת הרשב"ם בדין מסירה

א. מהלך הסוגיא והקושי בה

איתא במשנה בקידושין כה, ב: "בהמה גסה נקנית במסירה, והדקה - בהגבהה, דברי רבי מאיר ור' אליעזר; וחכ"א: בהמה דקה נקנית במשיכה." ובהמשך הגמ' שם: "הוא דאמר כי האי תנא; דתניא, וחכ"א: זו וזו נקנית במשיכה."

וז"ל הרמב"ם בהלכות מכירה פרק ב, ה: "הבהמה בין דקה בין גסה נקנית במשיכה אף על פי שאפשר להגביה אותה לא הצריכוהו להגביה, מפני שמתחבטת בארץ, ואם הגביה קנה, וההגבהה קונה בכל מקום, אבל המשיכה אין קונין בה אלא בסימטא או בחצר של שניהם ואין קונין בה ברשות הרבים ולא בחצר שאינה של שניהם". ושם בהלכה ו: "כיצד קונין את הבהמה במשיכה, אין צריך לומר אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו שקנה, אלא אפילו קרא לה ובאה או שהכישה במקל ורצה בפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה, והוא שימשוך בפני הבעלים אבל אם משך שלא בפני הבעלים צריך שיאמר לו קודם שימשוך לך משוך וקנה."

ושם בפרק ג, א "אחד הבהמה ואחד שאר המטלטלין נקנין במעות דין תורה, ומשנתן את המעות קנה ואין אחד מהן יכול לחזור בו, אבל חכמים תקנו שלא יקנו המטלטלין אלא בהגבהה או במשיכת דבר שאין דרכו להגביה".

וכן פסק השו"ע בסימן קצז, א ועיין שם ברמ"א שהביא את דעות הראשונים החולקות (רש"י ור"ת) וסוברות שבהמה נקנית גם במסירה.

הגמרא בב"מ ח, ב מביאה מימרא של רב יהודה בשם שמואל: "שמעית מיניה דמר שמואל תרתי, רכוב ומנהיג - חד קני וחד לא קני, ולא ידענא הי מינייהו.

היכי דמי? אילימא רכוב לחודיה ומנהיג לחודיה - מנהיג לחודיה מי איכא מאן דאמר לא קני? אלא אי איכא למימר דלא קני - רכוב הוא דאיכא למימר... ומדאפיך שמואל ותני: וחכמים פוטרין את היושב בקרון, שמע מינה: רכוב לחודיה לא קני, וכל שכן רכוב במקום מנהיג". ולכאורה מסקנת הגמ' היא שרכוב לא קונה במקום מנהיג כפי שמוכח מדין יושב. בהמשך הסוגיא הגמרא מוסיפה להקשות על שיטת שמואל במסקנתו בדין רכוב והגמרא מיישבת את כל הקושיות.

הרא"ש ותוס' פוסקים עפ"י פשט הסוגיא שנראה שזו המסקנה שרכוב לא קונה ולגבי כל הקושיות שהקשתה הגמרא על שמואל הרי הן תורצו ולכן פוסקים כשמואל לעומת זאת הרי"ף והרמב"ם פוסקים שרכוב קונה כפי שראינו לעיל מדבריו של הרמב"ם.^{1,2}

הראשונים במקום מסבירים מהו מעשה הקנין ברכוב שהרי לפי האמור לעיל הוא צריך לכאורה להיות משוייך לקנין משיכה ולפי הדעות הסוברות שמסירה מועילה בבהמה יהיה ניתן לשייך אותו למסירה.

ובענין זה מוצאים בראשונים שתי גישות. כפי שהבאנו לעיל את לשון הרמב"ם: "כיצד קונין את הבהמה במשיכה, אין צריך לומר אם משכה והלכה או שרכב עליה והלכה בו שקנה" ומלשונו זו של הרמב"ם וכן מתוס' נראה שהם סוברים שקנין רכוב הוא מדין משיכה ולכן מועיל רק כאשר הבהמה זזה.³ לעומת זאת רש"י בדף ח,א בסוגיא שמחפשת יתור במשנה ממנו ניתן ללמוד את הדין שהמגביה מציאה לחברו קנה חברו ומציעה הגמרא ללמוד זאת ממה שכתוב במשנה "היו שנים רוכבים על גבי בהמה" שלכאורה זה מיותר ודוחה הגמרא שלומדים מזה שרכוב קני ובד"ה "דרכוב קני" אומר רש"י וז"ל "דרכוב קני - ואף על גב דלא משיכה היא, שאינה זזה ממקומה, שאין מנהיגה ברגליו". וכן שם בעמ' ב כשהגמרא אומרת שאם דברי שמואל היו שאחד משני הקנינים (רכוב או מנהיג) קונה אז ודאי שמנהיג יקנה ורכוב לא ועל זה אומר רש"י בד"ה

¹ ועיין נתה"מ קצז, ב שמיישב את דברי הרמב"ם עם פשט הסוגיא.

² ועיין כס"מ הלכות גזלה יז, ז שמעלה אפשרות שהרמב"ם בהלכות מכירה פוסק שרכוב קונה רק במנהיג ברגליו ומודה לרא"ש וכן הביא אפשרות זו בב"י בסי' קצז אך דחה אותה מכיון שהה"מ והר"ן לא הבינו כך ברמב"ם.

³ אמנם לכאורה נראה היה לדייק מתוס' שהוא לא סובר שרכוב קונה מדין משיכה כי הרי מכריח שהבהמה זזה רק מההוכחה מכלאיים ואילו מדובר בקנין משיכה היה ניתן מגוף הקנין עצמו שחייב להיות שהבהמה זזה.

"מנהיג לחודיה מי איכא למאן דאמר דלא קני - הא משיכה היא זו, ובהמה נקנית במשיכה, ומאי תיבעי ליה לרב יהודה, אי ודאי אמר שמואל בחד מינייהו דלא קני - ברכוב הוא דקאמר, דקסבר משיכה בעינן, שתעקור יד ורגל, כדאמרינן בקדושין" ומוכח מלשונו שהבין שרכוב אין בו משיכה והבהמה אינה עוקרת יד ורגל ולכן ניתן לקבוע ששמואל אמר שמנהיג קונה ולא רכוב. ולקמן נביא עוד ראשונים שסוברים שרכוב אינו משיכה. אך יש להקשות לשיטה זו שממה שראינו לעיל הקנינים המועילים בבהמה הם משיכה או הגבהה ולחלק מן השיטות גם מסירה ופה משמע שיש קנין מחודש שהוא לא אחד מהני"ל ואם כן מהו המקור לכך שיש קנין כזה ובהמשך נרחיב עוד בענין זה.

בהמשך הסוגיא שם אומרת הגמרא: "תא שמע, רבי אליעזר אומר: רכוב בשדה ומנהיג בעיר - קנה! - הכא נמי מנהיג ברגליו. - אי הכי היינו מנהיג! - תרי גווני מנהיג. - אי הכי רכוב בעיר מאי טעמא לא קני? - אמר רב כהנא: לפי שאין דרכן של בני אדם לרכוב בעיר וכו' אלא במקח וממכר עסקינן, דאמר ליה: קני כדרך שבני אדם קונין. ואי רשות הרבים הוא - קני, ואי אדם חשוב הוא - קני, ואי אשה היא - קניא. ואי איניש זילא הוא - קני." וז"ל רש"י שם: "ואי רשות הרבים הוא קני - בעיר, דדרך לרכוב שם ולא להנהיג, פן יפסקו עוברי דרכים בינו לבין בהמתו. ואי אדם חשוב הוא - אין דרכו להנהיג בהמה ברגליו, ודרך כבוד לרכוב עליה אף בסמטא שאין בני אדם שם, וכן אשה שאין בה כח לאחוז הבהמה פן תינתק הימנה. ואי איניש זילא הוא קני - שדרכו לרכוב לפני כל, אף בלא דוחק, לפי שאינו צנוע, אבל אדם בינוני, כגון שאינו חשוב בעושר ואינו בוש להוליך בהמה ברגליו - אין דרכו לרכוב בסמטא בעיר, משום צניעות." וכשיטת רש"י הבין הרמב"ם, והרא"ש חלק והסביר בגמרא שרק אדם חשוב קונה ברה"ר, וכן הרא"ש עפ"י שיטתו לעיל מעמיד את הדין הזה במנהיג ברגליו, ומכל מקום לפי כל השיטות עולה קושיא פשוטה וחזקה בפשט הסוגיא וכן הקשה גם רע"א על השו"ע שם וז"ל: "או שרכב. נ"ב משמע להדיא דרכיבה מדין משיכה קנה דאזלא מעט מחמתיה וכמ"ש בסוגיא דמדמי לה לכלאים וכן משמע לשיטת הרא"ש דרכוב לא קנה אלא במנהיג ברגליו. ומשמע דרך מדין משיכה אתינן עלה א"כ לא קנה ברה"ר וכדמשמע להדיא לישנא דהשו"ע דמתחלה כתב בס"ב דמשיכה אינה קונה אלא בסמטא לא ברה"ר ועלה כתב בסעיף ג כיצד קונין במשיכה או שרכב משמע דלא מהני קנין רכיבה רק בסמטא ולפי זה יקשה מההיא דסעיף ה ואם בעיר ברה"ר וכו' והוא מדברי הש"ס ואי ברה"ר קנה משמע דרכיבה קונה ברה"ר ולהרא"ש כל

הסוגיא במנהיג ברגליו. ואיך קני ברה"ר הא משיכה אינה קונה ברה"ר וצ"ע.⁴ וכן הקשה שם קצוה"ח קצז, ב ועוד.

בישוב קושיא זו מצאנו שלושה כיוונים עיקריים: א. רכוב קונה מדין משיכה ולמרות זאת הוא יקנה ברה"ר מסיבות שונות שמאפשרות קנין משיכה אפילו ברה"ר. ב. רכוב זה קנין חדש שעומד בפני עצמו מעין קנין תפיסה. ג. רכוב זה קנין משולב שמורכב ממשיכה וממסירה ולכן הוא מצריך תזוזה של הבהמה ומצד שני ניתן לעשותו ברה"ר כמסירה.

ישוב א

התוס' רי"ד בב"מ שם כתב וז"ל:

"ואי ברשות הרבים הוא קנה. ואי קשיא והא במנהיג ברגליו מוקמינן ליה דה"ל מנהיג והיינו משיכה והא קי"ל דמשיכה ברה"ר אינה קונה כ"א בסימטא כמו שהוכחתי בפי' מרובה במהדורא תנינא בהל' היה מושכו ויוצא, תשובה נ"ל דיש חילוק בין משיכת מטלטלין לבין משיכת בעלי חיים דמשיכת מטלטלין אינה קונה ברה"ר ומשיכת בעלי חיים קונה ברשות הרבים, דמשיכת מטלטלין בעינן שימושך המטלטל ויביאנו אליו אבל אם גלגלו הלאה ברחוק ממנו אף על פי שהסיעו הרבה ממקומו לא קנה דלא חשיבא משיכה דידי אלא כשהוא מביאו אצלו והילכך בסימטא שיש לו בה רשות מהני משיכה והוי כאלו הביאו ברשותו אבל ברה"ר שאין לו בה רשות לא קניא משיכה דלא הביאו לרשותו אבל משיכת בע"ח אינה כן דעיקר משיכתן היא להנהיגה לפניו ולא שיביאם אצלו ובעינן עד שתעקור הבהמה יד ורגל או עד שתהלך מלא קומתה ובכל טצדקי דאיכא עקירה בין לפניו כגון שהנהיגה לפניו בין שהביאה אצלו הווי משיכה כדאמרי כיצד במשיכה קורא לה והיא באה, וכיון דעיקר הקנין תלוי בעקירת יד ורגל ולא שיביאנה אצלו אפילו ברה"ר קונה".

אמנם יש להדגיש את מה שמובא בתחילת דבריו שהוא מבין שהקושיה קשה רק לפי ההעמדה שרכוב הוא מנהיג ברגליו ואז פשוט לו שהקנין הוא מדין משיכה וממילא קשה קושית קצוה"ח ורע"א, ומשמע ממנו שאם נשארים בהבנה שמדובר על רכוב בלבד על זה לא יהיה קשה וממילא מובן מדבריו שרכוב אינו קונה מדין משיכה.

⁴ הדברים עוד יותר קשים עפ"י יישוב הסמ"ע את דברי הרמ"א בסעיף ה שלכאורה איחד בין הרמב"ם לרא"ש ויוצא מדבריו שרכוב קונה אפילו במקום שהרבים דוחקים ביותר ולא ניתן לעשות אקזימטא בגמרא ולהעמיד אותה ברה"ר כזו שדומה יותר לסימטא.

גם באחרונים מוצאים את הכיוון הזה שרכוב הוא מדין משיכה ולמרות זאת הוא מהווה קנין ברה"ר ונביא דבריהם של שנים המשנת יעבץ והאבי עזרי.

המשנת יעבץ מביא את דברי הרמב"ם (מכירה ד, ד) וז"ל:

דבר הנקנה במשיכה אם היה ברשות הרבים ומשכו הלוקח לרשותו או לסימטא, כיון שהוציא מקצת החפץ מרשות הרבים קנה.

והשיג עליו האב"ד שם⁵ וז"ל:

א"א נ"ל שאין זה הדין בחפץ דהא קי"ל בספינה כשמואל דאמר עד שימשוך את כולה אבל בבהמה ודאי סגי לה ביד ורגל כת"ק עכ"ל.

וכתב על דבריהם המ"מ וז"ל:

...ובודאי אף דעת רבינו כן כשמואל כמו שנתבאר למעלה פרק ג אלא שהוא סובר דה"מ כשהדבר הוא ברשות שהמשיכה קונה ואין חילוק בין ספינה לשאר חפצים אבל הכא טעמא אחרינא הוא שזה כבר משכה כולה אלא שהיתה ברשות שאין המשיכה מועילה בו כיון שהכניס מקצתה ברשות שהמשיכה קונה בו די בכך וזהו שאמרו בסוגיא דספינה משיכה ברה"ר מי מהניא וכו' ופרכינן מאי עד שימשכנה מרה"ר לסימטא ודומה לסוגיא זו גבי פירות וסובר רבינו דבמקצתה סגי אפילו לשמואל וצ"ע. אח"כ מצאתי לרמב"ן ז"ל בכתובות פ' אלו נערות שכתב כדברי רבינו ממש בסוגיא דהיה מגרר ויוצא ודקדק כן מאותה סוגיא ומסוגיא דעד שימשכנה שכתבתי.

וביאור דבריו שהראב"ד פרש את דברי הרמב"ם שמשיכה כלשהו תקנה בשאר חפצים לעומת ספינה שבה פוסקים כשמואל שצריך למשוך את כולה ואומר הה"מ שהרמב"ם סובר ששאר חפצים כספינה שלא קנה עד שימשוך את כולה אך בהלכה זו הרמב"ם מדבר במציאות שהקונה משך חפץ ברה"ר והכניס את קצהו לסימטא ולשיטתו זה יספיק. לומד מזה המשנת יעבץ שקנין משיכה מורכב משני חלקים הזות החפץ ממקומו והבאתו לרשות קונה ולכן הרמב"ם סובר שאם נעשתה ההזזה ברשות הרבים ובסופה החפץ הגיע לסימטא זה יועיל מדין משיכה. לפי זה אומר המשנת יעבץ שרכוב קונה מדין משיכה אך

⁵ השגת הראב"ד מצויינת בטעות על הלכה ג אבל דבריו מוסבים לדברי הרמב"ם בהלכה ד כפי שמוכח ברב המגיד שנביא בסמוך.

זה שהוא רוכב על הבהמה מגדיר אותו כהבאה לרשות ולכן במצב כזה הבהמה מחוסרת רק הזזה ולכן רכוב ברה"ר יקנה מדין משיכה.

באביעזרי הלכות כלאים ט, ט מסביר בכיוון דומה וז"ל:

שאף שאמרינן שרכוב קונה משום שאזלא מחמתו, זהו רק שגדר הקנין הוא משיכה, אבל הקנין הוא רק ע"י שרוכב עליה וזהו רכיבה כשהולכת מחמתו, הוא קונה ע"י רכיבה, והוא גם כן גדר קנין משיכה, ושני מיני משיכה הן, האחד מה שמושך אותה או קורא לה והיא באה להדיא מחמתו, והשני רכיבה, אבל מצד זה לבד מה שהולכת מחמתו לא היה קנין שאין זו משיכה להדיא. ואילו רכיבה קונה אפילו ברה"ר.

ונראה שכוונתו לומר שיש שני סוגים של קנין משיכה א. קנין משיכה רגיל שמהותו היא הזזת הבהמה והוא יועיל רק בסימטא. ב. קנין רכוב שהוא גם כן בגדר של קנין משיכה אך הוא מורכב מרכיבה וע"י כך הזזת הבהמה, והוא אינו נחשב גם כסוג הראשון של המשיכה מכיון שאין פה הזזת הבהמה להדיא ולכן הקנין יחול רק ברכוב. הבדל נוסף בין שני הקנינים הוא שמשיכה אינה קונה ברה"ר ורכוב קונה.⁶

ישוב ב

ישנו כיוון נוסף להסביר את קנין רכוב שהוא קנין בפני עצמו ולא ענף של קנין אחר.

הריצב"ש המובא בשיטה מקובצת בב"מ ט, א אומר כך:

אלא נראה לי דהכי פירושו אי אמרת בשלמא ברכוב לחודיה והבהמה עומדת במקומה קונה מפני שהוא משתמש בה כדרך שאדם משתמש בבהמתו והוי דומיא דחזקה משום הכי בעיר לא קנה שאין דרך בעיר לרכוב ולעמוד במקומו אבל בשדה דרך הוא לרכוב ולעמוד במקומו שאינו מתבייש וגם שעומד על פועליו ולראות בשדותיו מה הם צריכים אלא אי אמרת במנהיג ברגליו משיכה גמורה היא זו.

⁶ האביעזרי לא מסביר למה יועיל רכוב ברה"ר שהרי קנין משיכה אינו מועיל ברה"ר ונראה בפשט דבריו שההגדרה שקנין משיכה לא מועיל ברה"ר מעולם לא נאמרה ביחס לנושא הכולל שנקרא קנין משיכה אלא רק ביחס לסוג הראשון של קנין משיכה וממילא יצא שברכוב אין כלל את הענין של הבאה לרשות, ולכן לא היתה הא"מ שלא יקנה ברה"ר וממילא לא קשה הקושיא.

ביאור דבריו שהסוגיא על תירוצו של שמואל שמדובר בברייתא שם שרכוב קונה היינו מנהיג ברגליו מקשה שאם כך אז בעיר גם צריך לקנות ומבאר הריצב"ש את שאלת הגמרא שבשלמא אם תגיד שרכוב קונה בעצם הרכיבה בלי שתזוז ממקומה וזה דומה לחזקה שהוא עושה בה אז מובן למה הברייתא מחלקת בין עיר לבין שדה כי אין זה דרכו של אדם לעמוד בעיר כשהוא רכוב בלי תזוזה, אך אם נאמר שמדובר ברכוב שהוא מנהיג ברגליו מדוע לא יקנה גם בעיר.

גם ברש"י שהבאנו לעיל רואים את הכיוון הזה. אמנם קשה על דברי רש"י אלו, שהרי בדף ח,ב שם הגמרא משהו בין יושב בקרון לענין כלאיים לבין רכוב ואם כך יש הכרח לומר שהרכוב שהגמרא מדברת עליו הוא רכוב שהבהמה אזלא מחמתו שאם לא כן הוא לא יעבור על איסור כלאיים אלא שחייבים לומר שגם ברכוב מדובר שאזלא מחמתו ועיין שם תוס' ועוד.

בית הלוי (ח"ג סי' מג) מיישב את דברי רש"י עפ"י סברא שהוא מחדש שכאשר יש שני קנינים שונים עושים בבת אחת הם לא יבטלו זה את זה אלא הדין יהיה שיחלוקו, אך אם שנים עושים בבת אחת את אותו קנין כגון שנים שמושכים בבת אחת זה מצד זה וזה מצד זה במצב כזה קנינו של אחד מהם יתבטל. על פי זה הוא מסביר בדעת רש"י שהגמרא (ח,ב) כאשר שאלה על פי שמואל מי עדיף רכוב או מנהיג בהכרח הבינה בדעת שמואל שרכוב קונה מדין משיכה מכח הסברא דלעיל, ועל כן יש הכרח להבין שמדובר על רכוב שאזלא מחמתו ולכן הסוגיא משהו בין רכוב לבין כלאיים, אך רש"י בעמוד א שאמר שרכוב קונה כאשר לא וזה ממקומה כתב כך שלא עפ"י שיטת שמואל ובאמת אין השוואה בין רכוב כזה לבין כלאיים. יוצא אם כן שיש שיטה שלא הולכת בשיטת שמואל וסוברת שרכוב זה קנין נוסף שלא שייך למשיכה ואין הכרח שהבהמה תזוז.

אמנם לכאורה קשה על בית הלוי שהרי לעיל הבאנו דיוק מדברי רש"י שסובר שרכוב קונה לא מדין משיכה בעמ' ב (ד"ה מנהיג לחודיה) ואם כן יוצא שרש"י מסביר גם בסוגיא שהולכת אליבא דשמואל שרכוב לא קונה מדין משיכה ואין צורך שהבהמה תזוז ואם כן הדרא קושיא לדוכתא.⁷

גם מפשט לשונו של תוס' ב"מ ט,א (ד"ה ונקני נמי) נראה שסובר שרכוב קונה ללא תזוזת הבהמה ואם כן לכאורה לא מדין משיכה. הסוגיא שם ממשיכה

⁷ קושיא זו שמעתי מהרה"ג אשר אריאלי בשיעוריו בקול הלשון.

בהבאת הראיות נגד שמואל שסובר שרכוב קונה רק כאשר הוא מנהיג ברגליו ומביאה הגמ' ברייתא: "תא שמע: אחד רכוב חמור ואחד תפוס במוסירה - זה קנה חמור וזה קנה מוסירה. שמע מינה: רכוב קני! - הכא נמי במנהיג ברגליו. - אי הכי קני נמי רכוב במוסירה!" כלומר הגמ' מקשה שאם רכוב הוא מנהיג ברגליו אז היה צריך לקנות גם במוסירה שהרי גם בה עושה משיכה, ועל זה אומר שם תוס' "אי גרסינן אי הכי ה"פ אי אמרת בשלמא כשאין מנהיג ברגליו ורכוב קני הבהמה משום דתפיס בה א"ש דלא קני מוסירה דבמטלטלין לא שייך קנין של מוסירה אלא בהגבהה או משיכה אבל אי מיירי במנהיג ברגליו לקני נמי מוסירה במשיכת הבהמה אי אמרינן משוך בהמה זו וקני כלים שעליה קני דלקמן מיבעיא לן אי קני אי לא קני לפשוט מהכא דלא מהני." כלומר תוס' מסביר את שאלת הגמ' שאם לא נעמיד במנהיג ברגליו אז מובנת הברייתא כי רכוב קונה ללא תזוזת הבהמה מטעם דתפיס בה ולכן אין מה שיקנה את המוסירה אך אם מדובר במנהיג ברגליו גם המוסירה צריכה להיקנות בכך ואם רואים מהברייתא שזה לא כך היה ניתן להביא את זה בתור ראיה לדין של מושך בהמה לקנות כלים שעליה. ונראה לכאורה מלשון התוס' שרכוב ללא מנהיג ברגליו זה קנין שהוא מעין חזקה.

אמנם אם נבין כך בתוס' זה לא יתיישב עם התוס' שהזכרנו לעיל בדף ח,ב שהקשה על ההשוואה בין רכוב לבין כלאיים שהרי בכלאיים פשוט שהבהמה זזה שאם לא כן אין איסור ואומר התוס' שגם ברכוב מדובר שאזלא מחמתיה קצת, ובאמת הפנ"י אומר שהתוס' כאן סובר כתוס' שם והקנין הוא מדין משיכה ולשונו כאן היא לא בדוקא.⁸

גם בפירוש רע"ב על המשנה מוצאים כיוון כזה שהרי הביא על הדין של היו שנים רכובים שבמשנה את לשון רש"י בדף ח,א הנ"ל שרכוב קונה אף אם הבהמה לא זזה ממקומה. אך קשה להבין את דבריו מכיון שעל הדין של אחד רכוב ואחד מנהיג מביא הרע"ב את דבריו של הרמב"ם בפיה"מ על משנה זו⁹ וז"ל רע"ב:

בזמן שרכוב מנענע ברגליו כי היכי דתיזיל הבהמה מחמתיה, הוא דשויס רוכב ומנהיג. ואם לא היה אלא רוכב בלבד, מנהיג קנה, רוכב לא קנה.

⁸ וכן משמע במהר"ם שיף על התוס'.

⁹ ולכאורה לשון זו של הרמב"ם לא מתיישבת עם מה שסברו בדעתו הה"מ והר"ן שהבאנו לעיל ועיין הערה 2.

ומקשה עליו התוי"ט שם שלכאורה הרע"ב תפס את החבל משני קצותיו שהרי אם יש קנין רכוב אף בלא תזוזת הבהמה א"א להסביר את המשך המשנה כדעת שמואל שהרי הסוגיא הכריעה אליבא דשמואל דרכוב לא קני אלא אם כן הוא מנהיג ברגליו, ועיין מה שהבאנו לעיל אליבא דרש"י. ואומר התוי"ט שבאמת הרמב"ם והרי"ף פסקו שרכוב קונה ודלא כשמואל, וגם אם מהרמב"ם משמע שמצריך שברכוב הבמה תיזיל מחמתיה מאחר ורכוב קונה מדין משיכה, אך בדעת הרי"ף נוכל להעמיד את כל המשנה בקנין רכוב אף שלא זזה ממקומה.

לכאורה יש להקשות מה המקור לכך שיש קנין כזה, ויותר מזה לכאורה נראה מהמשניות והש"ס שיש קנינים מסויימים שקונים בבהמה (משיכה, מסירה והגבהה) ותו לא ומהיכי תיתי לחדש קנין נוסף,¹⁰ ואולי אפשר לומר בהסבר שיטה זו שבסוגיית הקנין מצאנו מצבים שבהם חל קנין למרות שהוא לא ממעשי הקנין המפורטים בש"ס ודוגמא לכך זה קנין סיטומתא והדברים הנקנים באמירה שאלו דרכי קנין מחודשות ואחת הסברות שנאמרות בהסבר הדבר היא שמעשי הקנין תכליתם היא לבטא גמירות דעת ורצון לעשות את הקנין ובמצבים בהם יש אומדנא שיש גמירות דעת יחול קנין ועפ"י זה אולי ניתן להבין כאן שהרכוב זה מעשה שמראה בצורה חזקה תפיסה ובעלות ולכן הוא קונה.¹¹

ישוב ג

נתה"מ קצו, ב כותב וז"ל:

ובקצוה"ח (סק"ב) הקשה הא רכיבה הוא מטעם משיכה ומשיכה לא מהני בר"ה. והוא לכאורה תמוה בעיני כל מעיין. ואפשר דס"ל כדעת התוספות ב"מ ט, א בד"ה ונקני נמי רכוב במוסירה, דמשמע מדבריהם דאי אמרינן רכוב קנה קנה מטעם מוסירה ע"ש ואף שכתבו לעיל (ח, ב) בד"ה רכוב עדיף דבעינן ג"כ אזלא מעט מחמתיה ע"ש, וע"כ צ"ל דס"ל להתוספות דמצרפין קנין מוסירה לקנין דאזלא מחמתיה ובצירוף שניהם קונה, וכ"כ השיטה מקובצת (שם ד"ה רכוב עדיף), רק שכתב

¹⁰ אמנם מפשט לשון הסוגיא דרכוב ומנהיג בח, א נראה יותר כפרוש רש"י שהרי לשון הגמ' היא "רכוב עדיף - דהא תפיס בה, או דלמא מנהיג עדיף - דאזלא מחמתיה." ומשמע שברכוב הבהמה לא אזלא מחמתיה ועיין תוס' שנחקק שם בביאור דברי הגמ'.

¹¹ לכאורה לפי הגיון זה היה נראה פשוט שגם הנופל על המציאה יקנה אותה ומה הוא גרע מרכוב וצ"ע.

דבמציאה אין מצרפין משום דלא שייך מוסירה כלל במציאה דמאן מסר ליה, אבל במקח וממכר דשייך מוסירה מצרפין, וכיון דע"י צירוף של משיכה דאזלא מחמתיה וע"י מסירה נגמר הקנין, ומוסירה אינו קונה רק ברה"ר ומשיכה אינו קונה רק בסימטא, אם כן אין לחלק ברכיבה בין סימטא לרה"ר כיון דע"י צירוף שניהם באה הקנין, לכך אין לחלק בין סימטא לרה"ר.

משמע מדבריו שהבין בתוסי' ד"ה "ונקני נמי" שהבאנו לעיל לא חולק על התוסי' שאמר שברכוב אזלא מחמתיה קצת ולכן התוסי' סובר שרכוב קונה מצירוף של דין מסירה ודין משיכה ולכן זה יועיל גם בסמטא וגם ברה"ר, אך רכוב לא יועיל כלל במציאה כי שם לא שייך מסירה כלל.¹²

ה. שיטת הרשב"ם בדין מסירה

בב"ב עו,א בתוסי' (ד"ה ספינה נקנית במסירה) וכן בקידושין כה,ב (ד"ה בהמה גסה נקנית) מובאת בתוסי' מחלוקת. ר"י ורשב"ם שסוברים שמסירה זה קנין גרוע שיכול להועיל רק היכן שמשיכה לא מועילה ולכן הוא יקנה רק ברה"ר ולא בסמטא ור"ת סובר שמסירה עדיפא ממשיכה ע"ש. הב"י סובר בדעת הרא"ש ור"י שקנין מסירה לא קונה בבהמה כלל וכך הוא פוסק בשו"ע קצו,א והסמ"ע שם מביא את מה שכותב הטור בסימן קצח בהסברת הסברא שמסירה תקנה ברה"ר בספינה ובבהמה שמכיון שלא רצו להטריח את הקונה בהמה או ספינה למשוך מרה"ר עד הסמטא לכן תיקנו שמסירה תקנה דוקא בדברים אלו מכיון שבהם המסירה קרובה מאוד אל המסירה מאחר והבהמה והספינה ע"י משיכה קלה זזים מעצמם הרבה ולכן זה עדיין נשאר בגדר של משיכה. לכאורה יש להקשות אליבא דשיטת הרשב"ם ור"י על כל שלושת הישובים שהבאנו לעיל כי אם נלך עפ"י הישוב הראשון יוצא שניתן לעשות משיכה ברה"ר אם כן לפי הרשב"ם במקום שבו ניתן לקנות במשיכה לא ניתן לקנות במסירה, ואם נלך לפי הישוב השני שמדובר על קנין חדש שעומד בפני

¹² ויש להבין מה הסברא בדבריו, ממה נובע הצירוף ואיך ניתן לצרף שני קניינים שונים וצ"ע. ואולי אפשר להבין מדבריו, שקנין מסירה הוא מעין נתינה לידו במקום שאין לו רשות שיכול למשוך אליה והמסירה מהווה מעין הכנסה לרשותו ואם נאמר שקנין משיכה מכיל שני שלבים א. הזזת הבהמה. ב. הכנסה לרשותו אם כן כאשר הקונה רוכב על הבהמה הוא גם מושך אותה וגם עושה בה מסירה שזה ההכנסה לרשותו ולכן זה יועיל גם בסמטא וגם ברשות רבים, וזה קצת דומה לתירוץ השני שהנתיבות מביא שמדובר על רכוב שרוכב מרה"ר לסמטא והמשיכה כולה נעשית רק ברה"ר ולסמטא הוא מגיע רק עם מקצת הבהמה וגם בכזה מצב רכוב יקנה ולכאורה הביאור בזה הוא כנ"ל שמכיון שיש גם הזזת הבהמה וגם הכנסה לרשותו זה נחשב משיכה מעליא וצ"ע.

עצמו גם כן יהיה קשה מדוע אליבא דרשב"ם לא יהיה צורך לעשות קנין כזה וממילא מסירה לא תקנה.¹³ גם לפי הישוב השלישי נראה פשוט שקנין המשולב ממשיכה ומסירה עדיף מקנין שמבוסס רק על מסירה, ואם כן עדיין קשה עפ"י שיטת רשב"ם קושיית קצוה"ח ורע"א.

¹³ היה אולי ניתן לומר אליבא דשיטה זו שצריך לומר שקנין מסירה נחשב גרוע רק ביחס לקנינים הדומים לו – משיכה, הגבהה וכו', אך פשיטא שגם אם ניתן לעשות למשל קנין סודר בבהמה כשהיא עומדת ברה"ר זה לא יכריח שקנין מסירה לא קנה ואם כן לכאורה היה ניתן לומר שקנין רכוב בענין זה דומה לסודר ולכן למרות שאפשר לעשות קנין רכוב זה לא יבטל את קנין מסירה אך נראה פשוט שרכוב שייך לסוג הקנינים של מסירה ומשיכה ולכן הקושיא עומדת בעינה.